

აკაკი ჩიქობავა

კოლხური თეთრი – პირველი ტიპის დიდრაქმის სტილის შესახებ

კოლხური თეთრი სამონეტო ჯგუფის სახელია. პირველად სახელწოდება „კოლხური თეთრი“ II ტიპის ჰემიდრაქმებს (იგივე ტრიობოლი. შუბლი: ხაზოვან ან წერტილოვან რკალში ჩასმული ადამიანის თავი მარჯვნივ/მარცხნივ. ზურგი: მარჯვნივ მიმართული ხარის თავი, რომელიც ხაზოვან რკალშია ჩასმული) ეწოდა. ისინი ათასობითაა აღმოჩენილი დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე და მათი კოლხური გენეზისი ეჭვგარეშეა.

I ტიპის დიდრაქმის 9 ცალიდან 5 დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზეა აღმოჩენილი, მათგან 3 – ფოთისა და ახალსოფლის (ზუგდიდის რაიონი) კოლხური მონეტების განძებში. ამ განძებში აღმოჩენილი ფულის უმრავლესობა II ტიპის ჰემიდრაქმებს წარმოადგენს. ამ უკანასკნელის კოლხური გენეზისი კი ეჭვგარეშეა. ყოველივე ეს I ტიპის დიდრაქმის კოლხურ გენეზისზე მიუთითებს.

მონეტის აღწერილობა ასეთია:

ვერცხლი. წონა: 10 გრ., 10,1 გრ., 11,3 გრ., 11,4 გრ. – სპარსული სტატერი; 7,9 გრ., 8,1 გრ., 8,6 გრ., 8,6 გრ., 9,4 გრ. (?) ატიკური დიდრაქმა

d=17/20-20/21მმ.

შუბლი: მწოლიარე ჰერმაფროდიტი ლომის (ხვადის ფაფრით და ბუბუებით) გამოსახულება მარჯვნივ/მარცხნივ, რომელსაც თავი უკან აქვს მიბრუნებული.

ზურგი: quadratum incusum-ში (ჩაჭდულ სწორკუთხედში) მოთავსებული მუხლმოდრეკილი ხარისთავიანი ქალის (აშკარად შეიმჩნევა მკერდის

მოხაზულობა) ფიგურა მარჯვნივ/მარცხნივ. ხელი ჩამოშვებული აქვს ბარდაყის გასწვრივ. ყელთან შეიმჩნევა ნაოჭები (ყელსაბამი? ნილაბი?).¹

I ტიპის დიდრაქმა. სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმის ცალი.

I ტიპის დიდრაქმა. ბრიტანეთის მუზეუმის ცალი.

კოლხური თეთრის საკითხთან დაკავშირებით თ. დუნდუა საინტერესო პრობლემად მონეტების ნომინალის განსაზღვრას გვისახავს. ამ მხრივ, მისი აზრით, მონეტის ნორმიდან წონითი გადახრის ლოგიკური ოდენობის დადგენა აუცილებელია. ატიკური დრაქმის (4,2 გრ.) წონის თანდათანობით შემცირე-

¹ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი. თბ. 2006, გვ. 30, 32; კოლხური თეთრი. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. I ნაწილი (ავტორები: გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. შემდგენლები: ა. ბოშიშვილი, ა. თაბუაშვილი, ლ. თავაძე, ნ. ფიფია, აკ. ჩიქობავა, ე. ავდალიანი). თბ. 2013, გვ. 17-27.

ბას 3,5 გრამამდე ახალი ნომინალის შექმნა არ მოჰყოლია. თავისთავად 0,7 გრ. ერთ ატიკურ ობოლს უდრის. სხვაობა დიობოლის ფარგლებში, როგორც ამას მკვლევარი აღნიშნავს, მეტისმეტია. ის ითვალისწინებს იმ ფაქტს, რომ ერთი ემისიისა და ნომინალის მასშტაბით ფაქტობრივი გადახრის შემთხვევები უზუსტობის დასაშვებ ოდენობას 0,9 გრამით განსაზღვრავს, რაც თითქმის აბსოლუტური უნდა იყოს. ამასთან დაკავშირებით მოცემულია შემდეგი ფორმულა:

$$N = P + /0,7 - 0,2/ \text{ ზედა წონა. } P - /0,7 + 0,2/ \text{ ქვედა წონა}$$

სადაც N – ნომინალია. P – ზუსტი წონა.²

ზემოთ მოცემული ფორმულიდან გამომდინარე I ტიპის დიდრაქმის ასე მოხსენიება, ალბათ, პირობითია. მძიმე ცალები (10 გრ., 10,1 გრ., 11,3 გრ., 11,4 გრ.) სპარსული სტატერი უნდა იყოს, მსუბუქი (7,9 გრ., 8,1 გრ., 8,8 გრ., 8,6 გრ., 9,4 გრ.) კი ატიკური დიდრაქმებია.³

ფული პერმაფროდიტი ლომის გამოსახულებით ჯერ მოიჭრა როგორც სპარსული სისტემის სტატერი. ამავე ემისიას განეკუთვნება სიკლიც, ე.წ. დრაქმა. მომდევნო ემისიას სპარსული სტატერი ადამიანის თავების გამოსახულებით. პერმაფროდიტი ლომის გამოსახულების რესტავრაცია უკვე ატიკური სისტემის ექსპლუატაციასთან არის დაკავშირებული – იჭრება დიდრაქმა ლომისგამოსახულებიან ჰემიდრაქმასთან ერთად. ამას მოჰყვა ადამიანის თავების გამოსახულებიანი ფული, როგორც ატიკური სტანდარტის დიდრაქმა. II ტიპის ჰემიდრაქმა (ადამიანის არქაისტული თავი/ხარის თავი), ერთის მხრივ, აშკარად ატიკური სისტემის მიხედვით არის მოჭრილი, მეორე მხრივ, ის არის III ტიპის დიდრაქმის (ადამიანის არქაისტული თავი/ხარის თავი) გამარტივებული ვარიანტი. აქედან კი ასეთი დასკვნის გამოტანაა შესაძლებელი: III ტიპის დიდრაქმა უნდა ჩაითვალოს ატიკური სისტემის მსხვილ ნომინალად, რომელიც ქალისგამოსახულებიან ჰემიდრაქმასთან ერთად ქმნის ერთ ემისიას. ეს უკანასკნელი ტიპი შემდგომ ძალზედ ხანგრძლივ სერიას მიესადაგა.

² ნომინალის განსაზღვრა და შესაბამისი ფორმულა იხ. თ. დუნდუა. კოლხური თეთრი და კოლხეთის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. თბ. 2000, გვ. 3-7.

³ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 254-255.

I ტიპის დიდრაქმის დასათარიღებლად მეცნიერებას მტკიცე კრიტერიუმი არ გააჩნია, მაგრამ ანალოგიების, სტილისტური და ფაქტურული ანალიზის საშუალებით შეიძლება ითქვას, რომ ის უნდა მივაკუთვნოთ ძვ. წ. VI საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედს. თუმცა კონკრეტულ ტიპოლოგიურ ფარგლებში მკაფიო ტენდენცია ნომინალური გაწვრილებისკენ სერიული კატეგორიის არსებობის მამტკიცებელია. სიმპტომატურია ბოლო ეტაპის ატიკური სტანდარტი. განსახილველი ემისიების თარიღი უფრო ძვ. წ. VI საუკუნის მეორე ნახევარი-V საუკუნეა.⁴

კოლხური თეთრის თანადროულად დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე უამრავი უცხოური მონეტა მიმოიქცეოდა. 1990 წელს ვანის რაიონ სოფელ სულორში აღმოჩნდა მეორე ტიპის ნახევარდრაქმების განძი, რომლის შემადგენლობაში ერია ვერცხლის სამი უცხოური მონეტა. სამი უცხოური მონეტიდან ორის განსაზღვრა არავითარ სიმნელეს არ წარმოადგენს, მესამეს ატრიბუცია კი სათუაა. ვერცხლის ერთი მონეტა მოჭრილია ლიდაში ძვ. წ. 561-546 წლებში. შუბლი: ერთმანეთის საპირისპიროდ გამოსახული დაღრენილი ლომის და ხარის თავები. ზურგი: ორი quadratum incusum. მცირე ზომის ვერცხლის მეორე მონეტაზე გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული ფაფარიანი ლომის თავი, ხოლო ზურგზე – გამარტივებული ვარსკვლავისმაგვარი ფიგურა. შუბლის მოტივის მიხედვით, პირობითად ისიც შეიძლება ლიდას მივაკუთვნოთ (გამორიცხული არაა მისი ემისია კარიაში) და ძვ. წ. VI საუკუნის პირველი ნახევრით დავათარიღოთ. რაც შეეხება მესამე მონეტას, აქემენიდური ხანის – ძვ. წ. V საუკუნის სპარსული სიკლია (შუბლი – მარჯვნივ მიმართული ირანის „მეფის“ გამოსახულება. ზურგი – quadratum incusum).⁵

⁴ კოლხური თეთრი. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. I ნაწილი (ავტორები: გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. შემდგენლები: ა. ბოშიშვილი, ა. თაბუაშვილი, ლ. თავაძე, ნ. ფიფია, აკ. ჩიქობავა, ე. ავდალიანი), გვ. 17-27; ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ კატალოგი. <http://geonumismatics.tsu.ge/ge/catalogue/types/?type=4>. ბოლო ნახვა 2015 წლის 5 ოქტომბერი.

⁵ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 42, 44.

სპარსული სიკლი. ვერცხლი. ძვ. წ. V-IV სს.

ჩემი აზრით, სიმპტომატურია ის, რომ ბრიტანეთის მუზეუმში არსებული I ტიპის დიდრაქმა სწორედ მძიმე ცალების კატეგორიას განეკუთვნება. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, მძიმე ცალები სპეციალისტების მიერ სპარსულ სტატერად განისაზღვრა. მასზე გამოსახული მარჯვენა მხარეს მიმართული ხარისთავიანი ქალი ერთ ფეხზეა ჩამუხლული, რაც, ჩემი აზრით, მას სქემატურად აახლოებს აქემენიდური ხანის სიკლებთან, რომელთა შუბლზე ასევე მარჯვენა მხარეს მიმართული ერთ მუხლზე დაჩოქილი „მეფე“ ან რომელიმე მითოსური გმირია გამოსახული, რომელსაც ხელთ მშვილდი და შუბი უკავია. ის ფაქტი, რომ ბრიტანეთის მუზეუმის მძიმე ცალზე ხარისთავიანი ქალი მხოლოდ მარჯვენა მუხლზეა დაჩოქილი, მაძლევს საფუძველს ვივარაუდო, რომ რადგან ეს მონეტები წარმოადგენს სპარსულ სტატერებს, I ტიპის დიდრაქმის კონკრეტული მონეტის ზურგის მხარე სწორედ აქემენიდური ხანის სიკლის შუბლის მიბაძვით უნდა იყოს შექმნილი. ამ კონკრეტული მონეტის მსოფლიო მარაგი მხოლოდ ერთი ცალით განისაზღვრება, ამიტომ ზემოთ მოყვანილი მოსაზრება მხოლოდ ჰიპოთეზის სახით შეიძლება გავიზიაროთ და შორსმომავალი დასკვნებისგან თავს შევიკავებ.

Akaki Chikobava

**KOLKHIDKI – ABOUT STYLISTIC PECULIARITIES OF
I TYPE DIDRACHM**

Summary

5 out of 9 pieces of I type didrachm were found in West Georgia, 3 of which – in Colchian coin hoards of Poti and Akhalsopeli (Zugdidi district).

The majority of the coins found in these hoards represents the II type hemidrachms.

Calling the I type didrachm this way is conventional. Heavy coins (10 gr., 10,1 gr., 11,3 gr., 11,4 gr.) must be staters of Persian system, whereas light ones (7,9 gr., 8,1 gr., 8,6 gr., 8,6 gr., 9,4 gr.) – the didrachms of Attic system.

Normally, reverse of I type didrachm shows female figure with a bull's head, kneeling. And the stater of the British Museum shows female figure with a bull's head kneeling only on one, right knee, like archer on Achaemenid siglos. So, reverse of t type didrachm sometimes and partly could be patterned on Achaemenid siglos.